

ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТУ НІЧ В СУЧASNІЙ ЛІРИЧНІЙ ТА РОК-ПОЕЗІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Попельнух Д.А. (Харків)

Попельнух Д.А. Оцінний компонент концепту НІЧ в сучасній ліричній та рок-поезії Великої Британії. В статті розглядаються словосполучення, що вербалізують оцінний компонент концепту НІЧ у ліричній та сучасній рок-поезії Великої Британії. Доводиться, що означений компонент концепту реалізується у меліоративних оцінках: НІЧ є ДОБРА, ГАРНА, ГАРЯЧА та пейоративних оцінках: НІЧ є ДОЩОВА, ТЕМНА, ОДИНОКА, ПУСТА, ЖОРСТОКА, ГОЛОДНА, ХОЛОДНА, МЛОСНА, БУРЕМНА, БОЖЕВІЛЬНА, ПУЛЬСУЮЧА, НЕСАМОВИТА, НЕСКІНЧЕННА.

Ключові слова: концепт, меліоративна оцінка, оцінність, оцінний компонент концепту, пейоративна оцінка.

Попельнух Д.А. Оценочный компонент концепта НОЧЬ в современной британской лирической и рок-поэзии. В статье рассматривается словосочетания, которые вербализуют оценочный компонент концепта НОЧЬ в британской лирической и современной рок-поэзии. Доказывается, что рассматриваемый компонент концепта реализуется в мелиоративной оценке: НОЧЬ есть ДОБРАЯ, КРАСИВАЯ, ГОРЯЧАЯ и пейоративной оценке: НОЧЬ есть ДОЖДЛИВАЯ, ТЕМНАЯ, ОДИНОКАЯ, ПУСТАЯ, ЖЕСТОКАЯ, ГОЛОДНАЯ, ХОЛОДНАЯ, ДУШНАЯ, ШТОРМОВАЯ, СУМАСШЕДШАЯ, ПУЛЬСИРУЮЩАЯ, ДУШЕРАЗДИРАЮЩАЯ, БЕСКОНЕЧНАЯ.

Ключевые слова: концепт, мелиоративная оценка, оценка, оценочный компонент концепта, пейоративная оценка.

Popelnukh D.A. Evaluative component of the NIGHT concept in modern British lyric and rock poetry. The article focuses on the word combinations implementing the evaluative component of the NIGHT concept in modern British lyrical poems and rock lyrics. This component is featured in terms of the positive correlates NIGHT is GOOD, BEAUTIFUL, HOT and negative correlates: NIGHT is RAINY, DARK, LONELY, EMPTY, VIOLENT, HUNGRY, COLD, MUGGY, STORMY, CRAZY, PULSING, HEARTBREAKING, ENDLESS.

Key words: concept, evaluation, evaluative component of the concept, negative evaluation, positive evaluation.

В лінгво-когнітивних дослідженнях час і його лінгвокогнітивна реалізація поєднує чільне місце у сучасних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених [4, с. 11–12; 12, с. 4; 20, с. 20; 21, с. 15]. У статті розглядається один з гіпонімів концепту ЧАС, концепт НІЧ, а саме його оцінний компонент, що він об'єктивується в поетичному дискурсі Великої Британії XX–XXI ст.

Актуальність дослідження визначається вирішальною роллю поняття часу в структурі картини світу носія мови, в тому числі й поетичної, а також зверненням до людини та її когніції, що формує систему цінностей, реалізовану в мові. Об'єктом дослідження є мовні засоби реалізації концепту НІЧ у сучасній ліричній та рок-поезії

Великої Британії. Предметом дослідження є оцінний компонент концепту НІЧ у сучасній ліричній та рок-поезії Великої Британії. Метою дослідження є визначення складу оцінного компоненту концепту НІЧ у поетичному дискурсі Великої Британії XX–XXI ст. Матеріалом дослідження є тексти сучасних ліричних та рок-творів Великої Британії групи ‘The Beatles’, ‘The Kinks’, ‘Queen’, ‘Slash’, ‘The Yardbirds’ та виконавців Дж. Бека, Дж. Бланта, Дж. Кейла, Д. Боуї, Кріса де Бурга, С. Харлі та С. Ребера, Е. Джона, А. Леннокса та Кр. Рі, з яких обрано двадцять чотири номінації *night* у різних сполученнях.

В останнє десятиліття час вивчається як універсальне когнітивне [12, с. 30; 21, с. 21], так і як

національно-культурне явище [15, с. 9; 20, с. 3]. Інструментом цього дослідження є національно-культурний концепт. Концепт – термін, що слугує для роз'яснення ментальних і психічних ресурсів людської свідомості та тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини [11, с. 9].

У дослідженнях кінця ХХ – початку ХХІ ст. простежується тенденція щодо формування структури національно-культурного концепту як складного явища, в якому виділяються окрім взаємо-зумовлені частини [17, с. 10]. Структурація концепту, його неоднорідність стали очевидні дослідникам від самого початку когнітивних досліджень. Думки про основні компоненти концептів висловлювалися різні.

Виокремлюється повсякденна, загальновідома сутність; сутність, яка відома окрім носіям мови, та історична, етимологічна інформація [16, с. 11–13]. В концепті виділяється також поняттєва складова (ознакова і дефініційна структура), образна складова (когнітивні метафори, що підтримують концепт у свідомості) і значуща складова – етимологічні, асоціативні характеристики концепту, що визначають його місце в лексико-граматичній системі мови [7, с. 6–8].

В структурі концепту вирізняються також образно-перцептивний компонент, поняттєвий компонент та ціннісна складова (оцінка та поведінкові норми) [9, с. 36]. Образну складову розуміють як «слід чуттєвого уявлення в пам'яті у єдності з метафоричними переносами» [10, с. 22]. Поняттєва складова постає як «... сукупність суттєвих ознак об'єкта або ситуації та результат їх пізнання» [9, с. 39]. З лінгвокультурологічної точки зору, ціннісна складова є домінуючою, оскільки вона є найбільш культурно значущою [9, с. 40].

Оцінка є слідством осмислення та відображення дійсності через призму її сприйняття людиною. Але функція оцінки не зводиться тільки до позитивної та негативної реакції суб'єкту на той чи інший фрагмент об'єктивної реальності. Лінгвістичний зміст визначення оцінки ширше цього поняття в логіці та філософії. Воно має знач-

ну змістову місткість та реалізується за допомогою різних мовленнєвих засобів, які визначають кваліфікацію у різних аспектах і на різних підвалинах [13, с. 18–20].

Посилене увага до когнітивних та комунікативно-прагматичних досліджень не могло не захопити категорію оцінки у мові, оскільки сама оцінка не існує поза людською особистістю, її діяльністю, інтересами, потребами, цілями, знаннями про навколошнє середовище [5, с. 12–13]. В процесі пізнання та під час спілкування людина не може не висловлювати свого ставлення. Вона живе в оточенні цінностей та діє у чіткому ціннісному середовищі, яке все більш стає надбанням її творчості [3, с. 4–7]. Пізнаючи об'єкти та явища матеріального та духовного світу, ми усвідомлюємо значущість того чи іншого об'єкту, таким чином оцінюємо його, відносимо його властивості до категорії позитивних та негативних якостей. Цінність як визначення, яке фіксує позитивні та негативні ознаки будь-якого предмету або явища, виявляє себе як складний феномен, який має як суб'єктивні, так і об'єктивні моменти [3, с. 8].

Останнім часом у аксіологічних дослідженнях все більше уваги приділяється структурі оцінки, обов'язковими компонентами якої виступають суб'єкт (з точки зору кого робиться оцінка), об'єкт (референт, що оцінюють), основа оцінки (критерій, що відображає уявлення суб'єкту про об'єкт) [13, с. 32–33]. Першим елементом, що входить в оцінну структуру, є шкала оцінок, яка нерозривно пов'язана з природою об'єкта. Складність оцінної шкали є в тому, що на ній розташовується ціла низка ознак, які можуть рухатися за наростанням чи зменшенням, незалежно одна від одної.

На оцінній шкалі існують різні зони: позитивного (чи меліоративного) та негативного (нейтративного), між якими є зона нейтрального [6, с. 11; 13, с. 15].

Аналіз матеріалу сучасної британської ліричної та рок-поезії дозволив виявити, що оцінний компонент концепту НЧ включає позитивну та негативну оцінку. Позитивна оцінка втілена у таких концептах:

- НІЧ є ДОБРА: *Do not go gentle into that good night, old age should burn and rave at close of day; rage, rage against the dying of the light* (John Cale, p. 2); *Got no worries Movin' right along and what a great night babe to do what you think is wrong* (Slash, p. 5).

В широкому сенсі слова, добро як благо, означає, по-перше, ціннісне уявлення, що виражає позитивне значення. Добро також усвідомлюється як особливого роду цінність, яка не стосується природних або стихійних подій і явищ. Добро – це одна з категорій етики, якою позитивно оцінюють певну поведінку, явища або події. Добро – благо, моральне, правильне, стверджувальне, позитивний початок, корисне, пожиточне. Воно дуже часто протистоїть злу, поганому, руйнівному, негативному початку, темряві [8, с. 3–4; 14, с. 6]. У першому прикладі НІЧ пов’язана із боротьбою за молодість, у другому – вона час для пристрасті та гріха. Для ліричних героїв віршів вона – позитивне явище, хоча у другому прикладі її позитивність не співпадає із загальним уявленням про добро.

- НІЧ є ГАРНА: *Well the night was beautiful and mellow, mellow and the light of the night fell on me, fell on me, you said right / made me a happy fellow, fellow and the light of the night fell on me* (Beatles, p. 7); *Our night for dancing is nice and slow, because now I've found you, I'm never letting go, no, now I've found you, I'm never letting go* (Chris de Burgh, p. 4).

Краса – поряд з благом (добром) та істиною – найважливіша людська цінність. Критерієм краси є особливе, естетичне почуття, переживання. Це суб’єктивний критерій, але визначають дві його складових: загальнозначущу і індивідуально-особистісну. Загальнозначущість краси не поширюється на все людство. Краса не є загальнолюдською цінністю. Те, що вважають красивим певні покоління, народи чи соціальні групи, інші покоління, народи і групи можуть таким не вважати. В цьому сенсі краса – є відносною, що має емоційне забарвлення. Той факт, що критерієм краси виступає почуття, робить неможливим логічне, раціональне визначення поняття краси. Краса переживається,

але логічно не визначається, не «схоплюється» в абстрактних поняттях [14, с. 7–8]. В цьому випадку НІЧ є ГАРНА, тому що герой поєднує її з щастям, з новим коханням. Така оцінка ночі є індивідуально-особистісною.

- НІЧ є ГАРЯЧА: *Could have been a long hot summer night when all the stars were shining bright against the blue* (Chris Rea, p. 3).

В цьому прикладі оцінка співвідноситься з літом, спекою, в той же час з пристрастю, палкістю, запальництво, неврівноваженістю або нестримністю. Цей компонент може передавати як позитивну, так і негативну оцінки в залежності від контексту [14, с. 6]. В цьому випадку ГАРЯЧА асоціюється з приемними та позитивними емоціями, теплом та красою, радістю та щастям.

Що стосується негативної оцінки, то вона відображеня у таких концептах:

- НІЧ є ДОЩОВА: *I had a dream, I had a dream one rainy night. I had a dream, I had a dream one rainy night* (The Yardbirds, p. 2).

Дощ – це дуже суперечливе поняття. Люди споконвіку ставилися до нього небайдуже: дощ пристрасно чекали у посушливі роки, для того, щоб виріс врожай; його ненавидять в моменти розлук з коханими і дорогими людьми [14, с. 8]. В цьому випадку ДОЩ асоціюється зі смутком, самотністю та печаллю. Герой розповідає про сон, що йому наснівся, коли йому було сумно й одиноко.

- НІЧ є ТЕМНА: *And even in the dark night I want you to surround me surround me like a satellite* (Elton John, p. 7); *It's where you are in the darkest night would shine if you would come to me soon* (Jeff Beck, p. 1); *Why does my light go on shining? How come the darkest nights stay away?* (S. Harley and C. Rebel, p. 4).

Негативність оцінки зумовлена спорідненістю з архетипом тіні (темряви), якоюсь зворотною, темною стороною «Я». Вона найбільш глибоко вкорінена печаллю, самотністю, смутком та холодом [19, с. 17]. У тлумачному словнику визначення поняття темрява – це відсутність світла, темний колір, які також асоціюються з чимось неприємним, сумним. Так, у прикладах ніч асоціюється із косміч-

ною пітьмою, відсутністю світла, у широкому сенсі (як відсутності радощів).

- НІЧ є ОДИНОКА: *But another lonely night might take forever we've only got each other to blame it's all the same to me love 'Cause I know what I feel to be right' (Beatles, p.6-7); Oh you know you're not so hot, no values And I'll be glad if you went away again no values . . . no values . . . no values at all.. no more lonely nights (Beatles, p.2).*

Самотність – соціально-психологічне явище, емоційний стан людини, пов'язаний із сумом за близькими, позитивними емоціями і зв'язками з людьми та / або зі страхом їх втрати в результаті вимушенії психологічної та соціальної ізоляції. У межах цього поняття розрізняють два різні феномени – позитивну (відокремленість) і негативну (ізоляцію) самотність, однак, найчастіше поняття самотності пов'язано з негативом [14, с. 18]. У прикладах самотність розглядається як вимушена відокремленість від коханої людини.

- НІЧ є ПУСТА: *In love we're all the same, we're walking down an empty street. And with nobody coming on the empty streets, empty nights, the downtown lights (Annie Lenox, p.4).*

В цьому випадку цей оцінний компонент має негативне забарвлення, оскільки пустота – це не заповненість, незадоволеність. Пустоту також порівнюють зі смертю, із закінченням якогось етапу, відсутністю сенсу життя [14, с. 16].

- НІЧ є ЖОРСТОКА: *Where's the pain in the violent night? I'm depressed by the grill I stay over many years (David Bowie, p.2).*

Вважається, що жорстокість – морально-психологічна риса особистості, яка проявляється в нечесному, образливому ставленні до інших живих істот, заподіянні їм болю і в посяганні на їх життя. У межах цієї оцінки НІЧ постає як ЩОСЬ, що спричиняє біль та має руйнівну силу [14, с. 10]. Жорстокість дуже тісно поєднана зі злом, зло в людині завжди пов'язане з нерозумінням іншої людини, з болісним почуттям заздрості, з ще більш болісним почуттям недоброзичливості, з невдовolenням, розчаруванням в житті [14, с. 10].

- НІЧ є ГОЛОДНА: *When the hungry days are gone then came the hungry nights (John Cale, p. 5).*

В цьому випадку концепт ГОЛОДНА репрезентує ЕМОЦІЙНИЙ ГОЛОД, тобто необхідність у позитивних емоціях, емоційних переживаннях та враженнях. Також можна додати, що ГОЛОД тут – це своєрідний синонім САМОТНОСТІ [14, с. 7].

- НІЧ є МЛОСНА: *When I think of those East End lights, muggy nights the curtains drawn in the little room downstairs Prima Donna lord you really should have been there sitting like a princess perched in her electric chair (Elton John, p.6).*

Оцінний компонент цього концепту має негативну оцінку та означає спекотне, жарке повітря, яке не дає змоги нормальню дихати.

- НІЧ є ХОЛОДНА: *At the school I attended I got into fights I was beaten in an alley on a cold winter night the teachers cared less for the blood in our veins they got most of their thrills out of using a cane (Elton John, p.7); It was a very cold clear fall night I had a terrible dream Billy name and Brigid was playing under my stair case on the second floor about two o'clock in the morning (John Cale, p. 4).*

В оцінці, що наведена вище, можна виділити два основних моменти: НІЧ є ХОЛОДНА виступає у своєму буквальному значенні – ЩОСЬ холодне, північне, те, що не випромінює тепла, не гріє, та переносне значення: байдужість та безпристрасність.

- НІЧ є БУРЕМНА: *Can you feel it? Feels like we're in for a stormy night, but I can't see a cloud in sight (The Kinks, p.5).*

В цьому випадку оцінний компонент БУРЕМНА має емоційне забарвлення. Головний герой порівнює свої почуття з бурею, тобто з дуже сильними емоціями та переживаннями.

- НІЧ є БОЖЕВІЛЬНА: *I get some headaches when I hit the heights like in the morning after crazy nights like some month in law in her nylon tights (Queen, p.1).*

- НІЧ є ПУЛЬСУЮЧА: *Still this pulsing night a plague I call a heartbeat just be still with me I wouldn't believe what I've been thru You've been so long (David Bowie, p.4).*
- НІЧ є НЕСАМОВИТА: *I keep forgetting you don't love me no more I keep forgetting you don't want me no more I keep forgetting but those heartbreaking nights and those heartbreakings things (David Bowie, p.1).*

Оцінки БОЖЕВІЛЬНА, ПУЛЬСУЮЧА, НЕСАМОВИТА – також мають емоційне забарвлення та можуть бути як негативним, так і позитивним, в цьому випадку ця оцінка має суб'єктивний негативний характер. Ці поняття означають нерозумний, безглаздий вчинок, шаленість у вираженні та прояві будь-яких почуттів, властивостей або якостей [14, с. 5].

- НІЧ є НЕСКІНЧЕННА: *Just then the Lord himself appeared in a blinding flash of light, and shouted at the Devil, Get thee hence to endless night! (Chris de Burgh, p.5); Beautiful dawn –I'm just chasing time again. Thought I would die a lonely man, in endless night. But now I'm high; running wild among all the stars above (James Blunt, p.4).*

НІЧ тут безмежна, незмірна, вічна за часом або простором. В оцінному компоненті концепту НЕСКІНЧЕННА можна виділити позитивну та негативну оцінку залежно від суб'єктивного ставлення людини [14, с. 14]. В цьому випадку оцінка символізує самотність, холод та печаль, але в той же час існує певна надія на краще, на здійснення мрій.

Таким чином, НІЧ у розглянутому поетичному дискурсі має значно більше негативних оцінок: ТЕМНА, ОДИНОКА, ПУСТА, ЖОРСТОКА, ГОЛОДНА, МЛОСНА, ХОЛОДНА, БУРЕМНА, БОЖЕВІЛЬНА, ПУЛЬСУЮЧА НЕСАМОВИТА та НЕСКІНЧЕННА. Що стосується позитивної оцінки концепту НІЧ, то вона не є численною: ДОБРА, ДОЩОВА, ГАРНА, ГАРЯЧА.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення оцінного компоненту концепту НІЧ в поетичному дискурсі Великої Британії у діахронії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Сравнительная оценка ситуация / Н.Д. Арутюнова // Изв. АН СССР. Сер. лит-ры и яз. – 1983. – Т. 42, № 4. – С. 330–341. 2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с. 3. Белова А.Д. Вербальное відображення концептосфери етносу: сучасний стан вивчення проблеми / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка. – 2001. – № 5. – С. 15–22. 4. Бондаренко Е.В. ВРЕМЯ как лингвокогнитивный феномен в англоязычной картине мира : монография / Е.В. Бондаренко. – Харьков : Харьков. нац. ун-т имени В.Н. Каразина, 2009. – 377 с. 5. Василенко В.А. Ценность и ценностные отношения / В.А. Василенко // Проблема ценности в философии. – М. – Л. : Наука, 1966. – С. 41–49. 6. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с. 7. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С.Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2004. – 236 с. 8. Змиева И.В. Добро как концепт и категория в английской языковой картине мира / И.В. Змиева // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 110, Т. 1. – С. 206–208. – Бібліогр.: 7 назв. – рос. 9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 300 с. 10. Карасик В.И. Иная ментальность / [Карасик В.И., Прохвачева О.Г., Зубкова Я.В. и др.]. – М. : Гнозис, 2005 – 352 с. 11. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика, психология, когнитивная наука / Е.С. Кубрякова // Вопросы языкоznания. – 1994. – № 4. 12. Логический анализ языка. Язык и время / Н.Д. Арутюнова, Т.Е. Янко // Российская Академия наук Институт языкоznания. – 1997. – М. : Индрік, 1997. – 352 с. 13. Приходько Г.А. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : монографія / Г.А. Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2011. – 362 с. 14. Словарь по этике ; под ред. И. Коня. – 1981 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.terme.ru/dictionary/522/symbol/206> 15. Рябцева Н.К. Металингвистика: Новое направление в языкоznании / Н.К. Рябцева // Актуальные задачи лингвистики, лингводидактики и межкультурной коммуникации. – Ульяновск. – 2006. – С. 60–65. 16. Степанов Ю.С. Основы общего языкоznания / Ю.С. Степанов – М. : Просвещение, 1975. – 271 с. 17. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта / И.А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание ; под ред. И.А. Стернина. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2001. – С. 58–

65. 18. Шаховский В.И. Некоторые способы выражения эмотивно-субъективной оценки в сфере имен существительных современного английского языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / В.И. Шаховский. – М. : МГПИИ им. М. Тореза, 1969. – 25. 19. Юнг К.Г. Очерки по психологии бессознательного / К.Г. Юнг. – М. : Когито-Центр, 2010. – 352 с. 20. Яковleva E.C. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени, восприятия) / Е.С. Яковleva. – М. : Гнозис, 1994. – 344 с. 21. Evans V. The Structure of Time: Language, Meaning and Temporal Cognition / V. Evans ; ed. John Benjamins, 2004. – 286 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Beatles. List of songs. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.native-english.ru/lyrics/the_beatles
2. Beck J. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lyricshare.net/ru/jeff-beck/>.
3. Blunt J. List of songs. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://goodsongs.com.ua/artist1518_james-blunt.html
4. Cale J. List of songs

[Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lyricshare.net/ru/john-cale/>. 5. Bowie D. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lyrics-keeper.com/ru/david-bowie/> 6. De Burgh C. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.native-english.ru/lyrics/chris_de_burgh 7. Harley S., C. Reber. All of lyrics [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://goodsongs.com.ua/artist1211_steve-harley.html. 8. John E. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.native-english.ru/lyrics/elton_john 9. The Kinks. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lyrics-keeper.com/ru/the-kinks/> 10. Lenox A. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.megalyrics.ru/songs/annie-lennox.htm> 11. Queen. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.myqueen.ru/lyrics/> 12. Rea C. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://teksty-pesenok.ru/chris-rea/>. 13. Slash. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://teksty-pesenok.ru/Slash/>. 14. The Yardbirds. List of songs [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lyricshare.net/ru/yardbirds/>